

Kimin Otoritesi? Hangi Otorite?

Dr. Aliye ÇINAR
Arş. Gör.; U.Ü. İlahiyat Fakültesi

*Her şeyden önce insan yaratıldı.
Augustinus*

Özet

Bu makalenin amacı, 'otorite' kavramının anlamını özellikle politik bilim ve teoloji bağlamında ve bilhassa onların kesiştikleri noktalarda tartışmaktır. İlkın, otorite nedir? Kabul edileceği gibi, otoriteye sahip olanlar her şeyden önce kişilerdir. Kişilerin otoritesi nihayetinde aklın itaatine ve feragatine dayanmaz. Bilakis kabul edilmeye ve bilgiye yaslanır. Ancak bu bilgi, kişinin yargularında ve vukufunda bizzat üstün olan bir ötekidir; bir başka ifadeyle, söz konusu otoritenin, kişinin kendi üstünde bir önceliği vardır. Dahası bu bilgi irfandan bağımsız olmayan bir bilgidir. Otoritenin ilkeleri herhangi bir gerekçeden dolayı değil, gerekçenin ötesindeki seçimden dolayı benimsenir. Zira seçim, gerekçelendirmeye karşı koyan bir şeydir. Gerekçenin işlemez olduğu yerde, belki de otoriteden söz ediyoruzdur. Dahası gerekçe ve otorite kavramları bir birine sıkı sıkıya bağlı olmayıp, birbirini dışlayıcıdır.

Abstract

Whose Authority? Which Authority?

The main purpose of this paper discusses to meaning of authority in political science and theology context. What is the authority? Admittedly, it is primarily persons that have authority; but the authority of persons is ultimately based not on the subjection and abdicati onof reason but on an act of acknowledgment and knowledge –the knowledge, namely, that the other is superior to

onself in judgment and insight and that for this reason his judgment takes precedence –it has priority over one’s own. This knowledge doesn’t subjection from wisdom. What authority such principles possess derives from the reasons for my choice. Insofar as they are good reasons, the principles have corresponding authority; insofar as they are not, the principles are to that same extent deprived of authority. It would follow that a principle for the choice of which no reasons could be given would be a principle devoid of authority.

Anahtar Kelimeler: Otorite, şiddet, modern akıl, politik bilim, teoloji.

Key Words: Authority, violence, modern reason, political science, theology.

Giriş

Otorite kavramını yakından yokladığımızda, modern düşüncenin bir gerilimini yakalama fırsatını elde ederiz. Modern düşünce, bir yandan otoriteyi defetme hazırlığına girişmişken, öte yandan da otorite kavramını hibe etmiştir bizlere. Hatta Kant’ın meşhur “Aydınlanma Nedir?” yazısında Aydınlanma projesinin tam kalbinde bu konudaki gerilimi ya da çatlağı görmek mümkündür: ‘Aklını istediğin her konuda, istediğin kadar kullan –ama itaat et!’ yani toplumsal makinenin bir parçası ve tebaa olarak üstlerine kayıtsız şartsız itaat etmelisin. Öyle ki, bunun nüvelerini Descartes’da da bulmak mümkündür. Şüphesiz ulaştığı *cogito* bir yana, o, ‘insanın içinde doğduğu ülkenin âdet ve yasalarını, otoritelerini sorgulamaksızın kabul etmesi, onlara itaat etmesi gereğini savunur.’¹ Ancak Descartes ve Kant otoriteye aynı anlamı mı yüklemekteler? Sanki Descartes otoriteye hem olumlu hem de olumsuz bir paye vermektedir. Ancak Kant’ın “itaat et” buyruğu bu noktada bizi daha çok ilgilendirmektedir. Acaba buradaki itaat bir alternatiften ziyade, bir zorunluluğu mu talep etmektedir?

Modern düşüncede Descartes’ın dikkat çektiği gelenek ve otoriteye ne kadar bağlı kalınmıştır? Yoksa otorite kavramı itaati içermekte birlikte, itaat edilecek olanın doğasında bir değişiklik mi yapılmaktaydı? Daha açık soracak olursak, otoritenin doğası nedir? İşin başında ifade etmeliyiz ki, “otoritenin ilkeleri herhangi bir gerekçeden dolayı değil, gerekçenin ötesindeki seçimden dolayı benimser. Zira seçim, gerekçelendirmeye karşı koyan bir şeydir. Gerekçenin işlemez olduğu yerde, belki de otoriteden söz ediyoruzdur.

---

¹ Žižek, Slavoj, *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, çev. Tuncay Birkan, Metis Yay. 2004, s. 95.

Dahası gerekçe ve otorite kavramları birbirine sıkı sıkıya bağlı olmayıp, birbirini dışlayıcıdır”.² Acaba Aydınlanma düşüncesi açısından bu otoritenin gerekçelendirilmesi ya da gerekçelendirilmemesi bir yol ayrımı mıdır? Yine gerekçelendirilemezlik ve otoriteyi bir kutupluluk şeklinde konumlandırmak körü körüne itaat anlamına mı gelmektedir? Elbette değil. Çünkü kişilerin otoritesi nihayetinde aklın itaatine ve feragatine dayanmaz. Bilakis kabul edilmeye ve bilgiye yaslanır. Ancak bu bilgi, kişinin yargılarında ve vukufunda bizzat üstün olan bir ötekidir; bir başka ifadeyle, söz konusu otoritenin, kişinin kendi üstünde bir önceliği vardır. Dahası bu bilgi irfandan bağımsız olmayan bir bilgidir. İşte söz konusu kişinin yargılarında ve vukufunda bizzat üstün ya da öteki olan, aynı zamanda gerekçelendirilemeyen şeydir. Ancak kabul edilmeye ve bilgiye dayanan güç, verilmiş bir şey olmayıp kazanılacak bir şeydir.³ Zira biz bir yandan otoritenin gerekçelendirilemez oluşunu söylerken, öte yandan da onun kabul edilmeye ve bilgiye dayandığını söylüyoruz. Acaba bu kendinde bir dilemi mi barındırmaktadır? Sözünü ettiğimiz bilgi ve kabul edilme, kişinin yargılarını ve vukufunun üstünde bir özellik olduğu için bir çelişki değildir. Eğer, bu bilgi böylesi bir özellik arz etmeseydi biz otoriteden değil de, tahakkümden söz etmemiz gerekirdi.

Bu yazıda, sözünü ettiğimiz “otorite” kavramının modern siyaset felsefesindeki yansıması ve onun teolojik dolayımılaması – birbiriyle zımnî ilişkisi– ele alınacaktır. Konu özellikle de evrensellik ve tikellik kavramları etrafında irdelenecektir. Bu bağlamda otorite olarak Tanrı’nın modern düşüncede nasıl bir dönüşüme uğradığına ve bunun neyin adına vuku bulduğuna işaret edilecektir. Dahası insanın kendini anlaması için zorunlu miyar olan Tanrı nosyonu bir değişim geçirdiğine göre kuşkusuz insan tasavvuru da bir başka-laşma uğramıştır. Evrensel bir Tanrı ve insan talebiyle yola çıkan modern düşünce, var oluşu, eylemi ve her insanın biricikliğini iptal ederek, bunları genel geçer bir formül içine yerleştirmeye çalışmıştır. Acaba bütün bu değişimler ne adına yapılmıştır? Teorik olarak planlanan bu tasarının pratik sonuçları nasıl sonuçlanmıştır? Otoritenin anlamı değişince ya da otoriteye farklı anlamlar yüklenince acaba beklenen özgürlük rüzgârları esebilmiş midir? Yoksa beklenmedik bir yerde şiddet ve tahakküm mü kendini göstermiştir?

1. Evrensellik ve Otorite

Aydınlanma projesinin temel hedeflerinden birinin evrensel dünya görüşünü yakalamak olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki, modern

² MacIntyre, Alasdair, *After Virtue*, University of Notre Dame Press, 1984, s. 42.

³ Gadamer, Hans-Georg, *Truth and Method*, tr. J. Weinsheimer & D. Marshal, New York, 1995, s. 279.

düşüncede, evrensellik ile modernizm arasında güçlü bir bağın olduğu kabul edilmiştir. Dahası, bu özdeşleştirme çabasına rasyonellik ve gerçeklik gibi ölçütler de ilave edilmiştir. Konu otorite olunca, evrensellik ile modernlik arasında kurulun bağ, 'total' olan bir güce işaret etmektedir. Otoritenin mevcudiyeti, evrensel ve totallik bağlantısında yer alınca, elbette "dümenin başındaki insandan ne haber?" şeklindeki bir soru anlamlı olacaktır. Açıkça ifade etmek gerekirse, rasyonalist ve evrenselci metafiziğin temel idealleri ve kavramlarının kökleri *evrensel* insan kavramında aranmalıdır. Ancak kabul edileceği gibi, insanın evrensel olarak konumlanması ya da kavramların biçimselleşmesi insanî içeriklerinden de koparıldığı anlamına gelmekteydi.⁴ Hatta modern düşüncenin birinci sınıf filozoflarından biri olan Leibniz, evrensel karakteristikten (*characteristica universalis*) söz ederken, ideal bir dil rüyasını hayal etti. Öyle ki bu dil, aritmetiğin dili gibi kesin, belirli ve evrensel olmalıydı.

Hatırlanacağı gibi, kartezyen düşüncede 'hakikatin yokluğu kâbusu, bütün dünyasal nesnelere bilinç ile bilinç işlemlerinin akışı içine almanın bir aracı olarak kullanmasından kaynaklanmaktadır. Zihinlerimizi nesnel gerçekliğin özel zihin durumlarına ya da daha ziyade öznel zihni süreçlere dönüştürülmesine belki de en hazır hale getiren şey, maddenin nihai olarak enerjiye, nesnelere atomik oluşumların çevrimine dönüştürülmesi oldu.⁵ Böylece zihin merkeze alınarak objektif gerçekliğin ilgası hedeflenmiş oldu. Dahası bilinç neredeyse kendi içine tutuklu bırakılarak dış gerçeklik yok sayıldı. Bu düşünce en iyi ifadesini belki de Leibniz'in monad görüşünde buldu. Varlığı kurma konusunda merkezi rol biçilen bilince bilme konusunda da tam ehliyet verildi. Öyle ki, bilinç hem varlık hem de bilgi için yegane garantör olarak düşünüldü. Kısacası Whitehead'in de işaret ettiği üzere, onlara göre bilgi, tecrübe edilen nesnenin bilinçte bir temyizinden başka bir şey değildir. Zira zihin yalnızca kendi ürettiği, tecrübe ettiği ve dolayısıyla muhafaza ettiği şeyi bilebilir.⁶ Akıl otorite olarak tayin edilince, insan aklı da kendi ürettiği, kendine akraba olan ve koruduğu şeye teslim olmaktadır. Dahası bu anlamda itaatta da biz "otoriteye itaat etmiyor, sadece bize otoritenin iyi, akıllıca, yararlı vb. olduğu için itaat edilmeyi hak ettiğini söyleyen yargı gücümüzü takip ediyor"⁷ olacağız. Zira rasyonel, iyi ve faydalı olan otorite itaat eden akla yabancı değildir. O, itaat ederken gerçekte kendine de itaat etmiş olmaktadır. Bir

⁴ Horkheimer, Max, *Akıl Tutulması*, çev. Orhan Koçak, Metis Yay., 1998, s. 71.

⁵ Arendt, Hannah, *İnsanlık Durumu*, çev. Bahadır S. Şener, İletişim Yay., 2000, s. 402.

⁶ Whitehead, Alfred, *Adventures of Ideas*, Macmillan Comp, New York, 1945, s. 227-228.

⁷ Žižek, Slavoj, *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, s. 52.

başka ifadeyle, itaat eden, itaat edilene kendini iptal etmemek için boyun eğmektedir. Oysa “otoritenin en önemli belirtisi, baskı ya da iknaya gerek olmaksızın, itaat etmesi istenenlerin verilen kararı sorgusuz sualsiz kabul etmesidir. Otoriteyi korumak için, kişi ya da makama duyulan saygıyı ayakta tutmak gerekir. Dolayısıyla otoritenin en büyük düşmanı ve onu zayıflatmanın en kesin yolu, kahrkahahtır.”⁸ Ancak modern düşüncenin efendisine itaat, bir tür gerekçelendirmeyi, iknayı ve baskıyı ima etmektedir. Bu otoriteyi ayakta tutan asıl saik akla sonsuz güvendir. Onun yıkacak olan şey de akla güvenin yara almaya başlamasıdır.

Acaba sözünü ettiğimiz totallik ya da evrensellik neyin yerini almaktaydı? Bir başka ifadeyle, ne vaad etmekteydi? Doğrusu “evrensellik, sekülerleşmiş Aydınlanma söyleminde kozmosun kaosa dönüşmesini engelleyerek Tanrı’nın yerini alma”⁹ çabasıdır. Ancak evrenselin var olması için gereken tikelliğin ne olduğu burada ciddi bir sorundur. Evrenselin eşkali olan Tanrı, şahıs (*person*) olan bir tanrıdır ve onunla inanalar arasında ontolojik fark vardır. Başka-laşma uğramamış halinde evrenselin tikelle iletişimini kuracak olan aracı güç vahiy ve imandır. Burada evrensel ile tikel arasına net bir çizgi çekmek mümkünken, Antik ve Modern düşüncede bunu söylemek mümkün değildir. Ancak buradaki Tanrı yerini rasyonalizmin evrenselciliğine bırakınca tikelin varlık şartı evrensellik adresinden geçer. Bir başka ifadeyle o, evrensellik kodlarına sahip çıkarak var olabilir. Dindeki evrensel-tikel ilişkisinin var olmasında evrensellik kendini tanıksız bırakmaması ve tikelin bu tanığı onaylayıp onaylamama istenci vardır. Başka türlü söylersek, burada iman edip etmeme söz konusudur. Dolayısıyla, eskatolojiyle bağlantılı bir özgürlükten söz edebiliriz. Oysa modernitede var olma, evrenselleşmeden geçeceği için tam bir tahakküm söz konusudur. Descartes’in *cogito*’sunun nerelere uzandığını görmek hiç de zor olmasa gerektir. Var olmanın adresi düşünmeden ya da evrenselleşmeden geçer. Var olma aslında bir tercih olmayıp zorunluluğu ima etmektedir.

Var olma bir yana, bir söylem olarak evrensellik dikkate alacak olursak, söylem tikelliğin alametlerini silebildiği ölçüde evrensel olarak ortaya çıkar. Mutlak bir üst kültürel söylem, bir bakıma tamamen işaretlenmemiş unsurlarca inşa edilmiş bir söylemle denk demektir. Zira ‘üst kültürel’ bir statüyü hedefleyen üstün güçler, mutlak bir evrenselciliğe giden hareketleri engelleyen bir paradoksla karşı karşıya gelir. Çünkü işaretleme sadece kullanımı sınırlayarak işlemez, aynı zamanda bir tanımlama formu olarak da işler. Mutlak

⁸ Arendt, Hannah, *Şiddet Üzerine*, çev. Bülent Peker, İletişim Yay., 1997, s. 51.

⁹ Sayyid, Bobby S., *Fundamentalizm Korkusu*, -Avrupamerkezcilik ve İslamcılığın Doğuşu, çev. E. Ceylan, N. Yılmaz, Vadi Yay., 2000, s. 183.

işaretleme kendi kültürel sınırlarını aşma yetisini kaldırırken, mutlak işaretsizlik de kültürel oluşumun kimliğini kaldırır.¹⁰ Bu işaret edilene ve işaret edene elbette gönderilen ve gönderen de dememiz mümkündür. Sözüünü ettiğimiz tikel, evrenselin karşısında yer alan birey, gelenek, yerel olan vs. her şeyi temsil eder. Demek ki, tikel, evrensellik girişimi için gereklidir. Totalleşen bir güç olarak karşımıza çıkan otorite ve ya devlet, tikeli kendinde erittiği için, kendi sınırlarını aşma gücünü kaybettiği gibi, kültürel oluşumda vazgeçilmez olan bireysel farklılıkları da iptal eder.

Bu nedenle, Platon ve Hobbes'un devlet, yetke ve evrensellik karşısındaki tutumu taban tabana zıt gibi gözükse de, onlar farklı gibi gözükken aynı yerde buluşurlar tespitinde bulunan E. Laclau isabetli bir tavır sergilemektedir. Bu, Platon'da evrensel yegane dolu/tam yerken, Hobbes'da egemenin iradesiyle doldurulması gereken mutlak mana da boş bir yerdir. Nihayetinde ikisi de evrensel karşısındaki tikele, kendine has bir dinamiklik atfetmekten kaçınırlar. İlkinde tikel, kuvveden fiile geçmek için evrensel içinde çözülmesi gerekmektedir. Var olma demek, evrenselleşme demektir. Hobbes'da ise, tikel, birtakım vasıtalarla da olsa, kendini tikellikler alanından ayırarak, toplumun sual olunmaz yasası haline yükseltir. Peki, bu dolu/boş kavramına biraz daha yakından bakmamız gerekirse; evrensel, tereddütsüz boştur ancak farklı bağlamlarda tikellerle doldurulabilir. Ancak Platoncu düşünce içinde kaldığımız sürece, evrensel boş bir yer olmaktan ziyade, mümkün tüm anlamların mekanıdır. Tikeli soğurmuş ve kendi dünyasına dâhil etmiştir. Dolayısıyla da evrensel ve tikel arasında herhangi bir gerilim veya uzlaşmaz karşıtlık yoktur.¹¹ Ancak gerçekte, tikel, evrenselle ilişkisini sürekli açık tutarak, sürekli yeniden tanımlayarak kendisini gerçekleştirmek durumundadır. Evrensel de, tikelle dolarak var olmaktadır.

Platoncu düşünce içinde kalındığında sözde bir tikelden söz edebiliriz. Buna tahakkümü ima eden bir evrensel demek de mümkündür. Toplumun sual olunmaz yasası haline gelen evrensel güçle acaba Arendt'in tanımladığı "baskı ya da iknaya gerek olmaksızın, itaat etmesi istenenlerin verilen kararı sorgusuz sualsiz kabul etmesi" şeklindeki otorite bir ve aynı kapıya mı çıkmaktadır? Belki de burada altını çizmemiz gereken husus, otoritenin baskı ve iknaya ihtiyacının olmamasıdır. Oysa evrensel rasyonel iktidarın birinci özelliği iknadır. 'Rasyonel ortak paydayı' inkâr edebilir misin iknasıdır bu. Buna iknadan ziyade gizli bir zorlama da diyebiliriz. Hâlbuki "otoritenin kaynağı 'rıza'ya dayanır, o da sadakatten" gelir.

¹⁰ a.g.e. s. 188.

¹¹ Laclau, Ernesto, "Siyasetin Öznesi, Özne Siyaseti", *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme*, Birikim Yay., 2003, s.42, 40.

Dahası bir otoriteden bahsediyorken ona razı olmayı söyleyen, sadece akıldan değil, aynı zamanda *sağduyudan* söz ediyordur.¹²

Öte yandan Platon ve Hobbes'un fikirlerinin farklı açılardan modernitenin parametrelerini döşediğini dikkate alırsak, bunların ileri sürdüğü tikel olanın evrensel temsil görevini üstlenmesini sağlayacak bir ilişkiden söz etmemesi veya tikeli kolaylıkla tümelde eritmesi durumunda, evrensellekle tikelliği ayıran sınırın doğası pekâlâ sorulabilir: Bu sınır evrensel mi yoksa tikel midir? Eğer ikincisiyse, evrensellik kendini sınırsız bir dışlama olarak tanımlayan bir tikellik olabilir. Şayet ilki ise, bu durumda da tikellik evrenselin bir parçası haline gelir ve ayırım çizgisi yine bulanıklaşır. Doğrusu burada tikellik ile evrensellik arasındaki bu kurucu yarılma sayesinde ki, bir yönetimden ya da otoriteden söz edilebilir. Bir başka ifadeyle, gösteren, bir yandan gösterilene katı bir biçimde bağlı olmaktan kaçarken, öte yandan da, onunla hayaletimsi bir ilişki kurma teşebbüsünde olduğu görmezden gelinemez.¹³ Söz konusu hayaletimsi ilişki görmezden gelinmeyecek kadar önemli olduğu gibi, ilişki kurulacak olan tikele ne kadar var olma hakkı tanınmaktadır? Dahası bu tikel, esasında neyi temsil etmektedir? Bu dilem bir tarafa, sözünü ettiğimiz evrensel yasa nasıl bir güçtür? Onun altını imzaladığı veya emrettiği eylem ona bir berat verebilmekte midir? Başka türlü sorarsak, otorite ya da siyasal olan sonuçları kestirilemeyen bir olay mıdır yoksa düğmeye devlet basacağı için sözde bir siyasal olandan mı söz edilmektedir?

Mesela Carl Schmitt'e göre, modern düşüncenin devlet tasavvurunda, devlet siyasal olanı önceler. Bu, bir bakıma, devlet ile totalliğin aynılaşması anlamına gelir. Oysa Schmitt açısından siyasal olan devleti öncelemektedir. Schmitt modern düşüncenin otorite anlayışına kökten karşı çıkarken, öncelikle hedef aldığı tabloyu şu şekilde tasvir eder: "Zaman içerisinde siyasal olanı 'total' olarak kabul ettik ve bu yüzden de biliyoruz ki, bir şeyin siyasal olmadığı hakkında verilen karar, kimin verdiği ve hangi gerekçelere büründüğünden bağımsız olarak, daima siyasal bir karardır." Bu siyasal görüş temel bir norma tutunduğu için istisnayı ve olağanüstü durumu hesaba katmaz. Bu durumda doğal olarak somut durum iptal edildiği gibi, kamusal ve devlet çıkarında 'kimin' veya hangi 'şahsın' karar vereceği görmezden gelindi.¹⁴ Modern devlet düşüncesi, ister doğal, isterse de kurgusal kişiler olsun, bundan böyle kişilerin hâkimiyeti altında

¹² Vural, Mehmet, *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık*, Elis Yay., 2003, s.74, 60.

¹³ Laclau, Ernesto, "Evrensellekle, Tikellekle ve Kimlik Sorunu", *Evrensellekle, Kimlik ve Özgürleşme*, s. 76 vd.

¹⁴ Schmitt, Carl, *Siyasi İlahiyat*, çev. Emre Zeybekoğlu, Dost Kitapevi, Ankara, 2002, s.10- 14.

değil, kuralların ve manevi güçlerin hakimiyeti altında yaşanacağını söylemek ister. Bu güçlere insanın itaat etmesinin sebebi de, onun insanın manevi doğasından kaynaklandığı düşüncesidir ve dolayısıyla ona gönüllü olarak itaat edilir.¹⁵ Modern düşünce perspektifinden baktığımız zaman bu gönüllü itaat özde kendini onaylama ve buluşmayken, modernite eleştirmeleri yakasından da tam bir yabancılaşmadan başka bir şey değildir.

Bu problemin köklerine gidersek belki de kendimizi bir yol ayrımında buluruz. Bu kavşaktaki tabela insanın bir seçimle karşı karşıya kalacağı uyarısında bulunur: “İnsan kendini ya otoritenin kollarına atacak yahut var-oluş tehlikeyi kendi üzerine alacaktır”¹⁶ Modern düşünce otorite üzerinde bir oynama yaparken derinlerde şüphesiz tanrı tasavvurunda bir değişikliğe gitmesi gerekmiştir. Acaba Batı düşüncesi asli otoritelerinde nasıl bir manipülasyona gitmiştir? Bu konuda Leibniz’e kulak verirsek, Modern düşüncenin bir sözcüsü olan rasyonel teoloji, öncel veya özel irade dediği, inananın her an üstünde olduğuna inandığı iradeyi ikincil bir konuma itmektedir. Bir başka ifadeyle bir şeyin başka bir şeyle ilişkisinden ziyade, onun gözünde var olanların bütün bir sonucu önemlidir. Bu da, bir anlamda genelin hizmetindeki neden anlamına gelebilen genel iradeyi merkeze almak anlamına gelmektedir. Genel irade de, büyük oranda iyi olana yönelir ve tercih yaparken iyi olanı amaçlar. Özel irade âlemde her ne var edilecekse onların hepsinin birbiri ile uyumlu birlikteliğini amaçlamaz. O sadece şuna veya buna göre bireysel varlıkların en iyisinin varlık kazanmasını arzu eder. Diğeri ise, tek tek iyi olanların sonuçta tutarlı bir şekilde bütünlük oluşturmalarını ve genel olarak “en iyi olanı” oluşturmalarını amaçlar.¹⁷

Demek ki, Leibniz’in daha büyük kâr uğruna Tanrı’nın özel değil de, genel irade çerçevesinde edimde bulunduğu işaret ettiğini söyleyebiliriz. Esasında söz konusu genel irade, yöneticinin iradesiyle özdeş hale gelir. Bir başka ifadeyle personalist irade ile genel prensip şeklindeki irade özdeş kabul edilir. Ancak genel kavramı kendi öznesi bağlamında niceliksel bir kesinlik kazanır ki, bu ilkenin hâkim olması anlamına gelir. Fakat bu süreçte yöneticideki karar ve personalist öğeler iyiden iyiye çözülür.¹⁸ M. Weber’in karizmatik hükümdarının nasıl bir dönüşüm geçirdiğini görmek zor değildir. Zira onun karizmatik şahsiyeti, yerleşik bir rejimi devirerek iktidara gelen bir peygamber veya ihlalcidir. Bu yeni liderin uyandırdığı korku azaldıkça, kişisel otoritesi de azalır ve bürokrasi tarafından mass edilir.

¹⁵ a.g.e., 28.

¹⁶ Jaspers, Karl, *Felsefeye Giriş*, çev. Mehmet Akalın, Dergah Yay., , s.16.

¹⁷ Leibniz, *Theodicy*, Trans E.M. Huggurd, Open Court, Publish., U.S.A 1993, s.136-137.

¹⁸ Schmitt, Carl, *Siyasi İlahiyat*, s.51.

İsa, kaçınılmaz olarak Kilise'ye dönüşür.¹⁹ Kilise'ye dönüşen İsa, sadece Tanrı'nın genel İradesinin bir temsilcisidir. Oysa karizmatik şahsiyet hem özel hem de genel iradeyi elinde tutan bir kişidir.

Peki, buradaki manipülasyonu modern düşünceye bağlamak bir kolaycılık olamaz mı? Modern düşünce daha önce inceden inceye yapılmış bir hesabın taşıyıcısı olabilir mi? Eğer bu soruları olumlu cevaplırsak, peki düğümü çözmek için nereye gitmemiz gerekir? Belki de Greklerin teolojiye verdiği anlam doğrudan doğruya bize ışık tutabilir. Çünkü Platon'un Devlet'de teoloji kelimesini nasıl kullandığını dikkate alırsak, bu yeni teolojik Tanrı, ne yaşayan bir Tanrı, ne filozofların Tanrısı ne de pagan bir Tanrı'dır. Söz konusu ilah, siyasi bir aygıt ya da "ölçülerin ölçüsüdür." Şehirler kurulurken, yığın için davranış kuralları tespit edilirken uyulacak ölçüttür. Dahası teoloji, adalet konusunda tereddüde düşüldüğünde, ölüm cezasının bile yeterli olamayacağı durumların yanı sıra cezadan kurtulan suçlularda bile bu ölçütlerin nasıl mutlak hale getirileceğini öğretir. Elbette burada teoloji, "siyaset biliminin" bir parçası, özellikle de yığının nasıl yönetileceğinin anahtarını veren bir bilimdir.²⁰ Diyebiliriz ki Leibniz'in genel irade adına özel ya da öncel iradeyi iptal etmesi asla bir rücu girişimidir. Orta Çağ'da Hristiyanlığın ilave ettiği özel irade bir anlamda tırpanlanmıştır. Elbette burada Leibniz'in pratik hayat ve kiliseye de kayıtsız kalmadığı gerçeğini hatırlarsak, Orta Çağ'ın kestiği enlemle birlikte, Greklerin teolojiye vurgusunun devamı diyeceğimiz boylamın izi sürülmüştür diyebiliriz.

Bu bağlamda gerek Grek düşüncesinde gerekse de modern düşüncede kaçırılan nedir? Kaçırılan ya da iptal edilen şey, acaba kendini, varlığını ya da önemini nasıl duyurmuştur? H. Arendt *İnsanlık Durumu*'nda, Platon'un Atina demokrasısından bağımsız ideal devlet tasarısıyla düğmeye basılan, modern siyaset felsefesinin, siyasetin toplulukta eylemde bulunabilen, yeni bir karar alabilen ve dolayısıyla yeni bir şeyi başlatabilme kapasitesindeki insanların icrasıyla gerçekleştiği gerçeğini gözden kaçırdığına dikkat çeker. Demek ki, insanların idealde değil, topluluk halinde var olan bir varlık olduğu ve bu nedenle de, her birinin yeni perspektifler geliştirme ve yeni etkinliklere girişmeye muktedir olduğu ve dolayısıyla belirlenmiş bir modele uymalarının mümkün olmayacağı gerçeği unutulmamalıdır.²¹ İşte bu gerçek, yani doğal hayatın siyasal eylem üstündeki önceliği ve etkinliğidir ki, modern toplumlardaki

¹⁹ Sennet, Richard, *Otorite*, çev. Kamil Durand, Ayrıntı Yay., 1992, s. 162.

²⁰ Arendt, Hannah, "Otorite", *Geçmişle Gelecek Arasında*, İletişim Yay., B. Sina Şener, 2004, 180-181.

²¹ Arendt, Hannah, *İnsanlık Durumu*, s. 36.

siyaset alanının dönüşüm ve çöküşünü doğurmuştur.²² Demek ki Platon'un ideal devlet tasarısı, eylemde bulunan ve sosyal bir varlık olan insan gerçeğini yok saydığı gibi, modern devlet tasarısı da insanı, otoriteyi, erdemi fiili değil, ideal bir devletin politik pratiğine bağlamaktadır. Ne var ki yok sayılan bu hususlar varlığını modern devlet tasarısının altını oyararak duyurmuştur.

Şehirler ve bu şehirlerin halklarından bahsederken Platon, fiili erdemden ziyade ideal bir devletin politik pratiğine dikkat çekmektedir. Hatırlanacağı gibi, Platon, Atina kültüründeki değer biçen dil kullanılışındaki genel bir tutarsızlığın varlığına dikkat çekmektedir. İdeal devleti oluştururken de, bu dilin beslendiği Hemorik kalıntıları da uzaklaştırması gerekmiştir. Platon *Devlet*'de o kadar ideal bir adalet tanımı ortaya koyar ki, bu Homerik toplumdaki 'dostlarına iyilik, düşmanlarına kötülük yap' şeklindeki adalet anlayışından oldukça uzaktır. Zira, sülale, akrabalık ve kan bağı gibi unsurların önemine dikkat çekilen bir toplumun ahlak anlayışı elbette şehir devletinde çok önemli değildir.²³ Tıpkı ahlak da olduğu gibi Platon, "polis yaşamının gerçekliğiyle, filozof-kralın şahsında aklın egemen olduğu ütöpik bir yönetimi karşı karşıya getirir...Platon'un filozof-kral ile Yunanın tiranı arasında kurduğu vahim benzerlik"²⁴, şahıs otoritesinin nasıl egemen akla dönüştüğünü gösterir. Her şeyden önce Platon, Yunan tiranın bir gelenek içinde mevcut olduğunu dolayısıyla bir değerler manzumesi içinde yaşadığı gerçeğini teğet geçmektedir. Dolayısıyla yönetme ve otoriteyi de gelenek, ahlak ve değerden kopuk olarak okumaktadır. Siteden ziyade taslak şehir, fiili erdem ve varoluşsal yaşamdan çok, ideal bir devlet ve onun tebaası sahnelenmektedir adeta.

2. Tikellik ve Otorite

Platon'un filozof-kral ile Yunanın tiranı arasında kurduğu benzerlik, her şeyden önce evrenselin lehine işlerken tikel olanı gölgede bırakır. Belki de Sokrates tikelin, geleneğin, değerlerin ve varoluşun evrenselde erimesine itiraz eder. Sokrates vicdan kavramını öne sürmesiyle evrensel ile tikellik veya bireyselliğin önemi açığa çıkar:

Sokrates için bilinçli seçim, ahlaki hayat tarzının bir önkoşulu olmuştur. Bu nedenle o, içi boşaltılmış adalet ve inançları temsil eden Atinalı yargıçları karşısına alır. Esasında

²² Agamben, Giorgio, *Kutsal İnsan*, -Egemen İktidar ve Çıplak Hayat- çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yay., 1995, s. 12

²³ MacIntyre, Alasdair, *After Virtue*, 141, 84-85.

²⁴ Arendt, Hannah, "Otorite", s. 147.

onun yargılanması, kültür tarihinde, bireysel vicdanla, devletin, idealle gerçeğin arasında bir uçurumun belirmeye başladığı anı temsil eder. Özne, dış gerçekliğe karşıt olarak, kendi benliğini en yüksek ideal gibi görmeye başlamıştır. Bireyin antik dünyadaki önemi azaldıkça, var olana duyulan ilgi de, yavaş yavaş sönecektir.²⁵

Görüldüğü gibi ideal bir devlet tasarısında doğal olarak da bireyin benliği en yüksek ideal gibi görülmeye başlamıştır. Dahası bu en yüksek ideal evrensel olan içinde çözüldüğü için, en yüksek ideal olarak evrenselin görülmesi aynı zamanda benliğinde bu şekilde görülmesi anlamına geliyordu.

En basit ifadeyle bu çizilen tabloda insan ve özellikle de eylemdeki insan unutulmuştur. Zira bir şeye yeniden başlamak ve kimsenin tahmin edemeyeceği şekilde davranmak insan eylemlerinin temelini oluşturur. Eylemde bulunmak insanın ayırıcı bir özelliğidir. Açıktır ki bu, dünyada tek bir insanın değil insanların yaşadığını vurgulamak ister. İnsanın tikel, eylemsel ve diyalog halinde olmasının önemine Kitab-ı Mukaddes'in Âdem ve Havva tablosuyla da dikkat çekilmektedir. Eğer insanlar doğası ve özü herkes için aynı ve öngörülebilir, aynı modele göre sonsuz kere yeniden üretilebilir suretler olsalardı, eylem gereksiz bir lüks olurdu. Oysa insan, topluluk halinde olmasıyla ve eylemde bulunmasıyla tikel, özgün ve biriciktir. Burada her insanın biricikliğine dikkat çekilmekte ve bu özelliğiyle de dünyayı değiştirebilme özelliğinin altı çizilmektedir. Moderniteyi hedef alan totaliterlik eleştirisi aslında bu sözünü ettiğimiz insani özellikleri iptal eden, adeta insanı bir insanüstü güce adama teşebbüsüne baş kaldırmaktadır. Totaliterliğin ele avuca sığmayan ne yapacağını önceden kestiremeyeceği bir varlığa tahammülü yoktur. Bu tavra göre insan bir başkasının yerine geçebilir hatta geçebilmelidir ve sınırsız insan çokluğundan bahsetmek saçmadır. O zaman yapılması gereken insanlık tek bir bireye indirgenmeli ve o kesinlikle belirlenebilmelidir.²⁶ Hesapçı ve indirgemeci bir dünya görüşünce belki de işe insandan başlanması gerekmiştir. İnsan çokluğu yerine ortak bileşenleri belirlenmiş bir insan imgesi kuşkusuz daha elverişli olacaktır.

Ancak bu bunun sonuçları kestirilebilmiş midir? Acaba bu hedeflenen bir proje miydi? Proje olduğunu varsaysak bunun pratik sonuçları nasıl tezahür etmiştir? Doğrusu "Aydınlanmanın 'totaliter' eğilimi içsel ve belirleyicidir, 'belirlenmiş dünya' onun gerçek sonucudur ve toplama kampları ve soykırımlar Batı'nın bütün tarihinin

²⁵ Horkheimer, Max, *Akıl Tutulması*, s. 149.

²⁶ Arendt, Hannah, *İnsanlık Durumu*, s. 36-37 vd.

negatif erekbilimsel son noktasıdır.”²⁷ Evrensel-tikel ilişkisi bağlamında düşünürsek, tam olarak insan olma esasında onu belli bir vatandaşlığa bağlayan sosyo-politik kimlik ortadan kalkınca evrensel anlamda onun insanlığından söz edilebilir. Ne var ki, o, bu durumda insan olarak kabul edilmekten veya insan muamelesi görmekten kısacası tikel insan olmaktan da feragat etmiş olur.²⁸ Demek ki, bilinç, kişisel ilişkiler alanında güçlü bir öge olabilir. Ancak, açlık, zulüm, acımasız yasalar, soykırım ve baskı altında ezilenler açısından, efendilerine diz çöktürmek için bilincin bir otorite mi yoksa şiddet kaynağı mı olduğu tartışma götürür.

Çünkü otorite olan kişinin bir gücünün ve etkililiğinin varlığından söz edebiliriz. Ancak burada etkinliği salt rasyonalizm çerçevesinde düşünürsek, otoritenin de değer ve normlar barındıran bir bünye olmasından ziyade, “normların normu, temel argüman, nihaî gerekçe, değer katma yani ‘kutsallaştırıcı ilke’”²⁹ olduğunu söylememiz icap eder. Ancak salt bilgiyle veya bilinç yoluyla gücü elinde tutan otorite de olgu ve değer arasında onulmaz çatlaklar oluşmuştur. Aslında otoriteyi gerekçenin ötesinde kılan onun değer boyutu değil midir? Değer iptal edilince otorite ve gerekçe birbirini dışlamayıp gerektiren kavramlar olmuştur. Değerden ve dolayısıyla varlıktan kopmasını otoritenin iflası ya da ‘totaliter otorite’ olarak ilan etmek pekâlâ mümkündür.

Dahası Aydınlanma ve Modernizmle birlikte geleneğin kaybedilmesiyle, geçmişin uçsuz bucaksız topraklarında yol gösteren kılavuz ip yitirilmiş olundu. Ancak bu ip, aynı zamanda her nesli geçmişin önceden belirlenmiş bir yönüne bağlayan bir şeydir. Doğrusu gelenek gibi sağlam bir çapa olmadan geçmiş de bütünüyle tehlikeli demektir. Gelenekten kopmak insan var oluşunun derinlik boyutundan kopmak demektir. Hatırlama olmadan insan derine dalamaz. Çünkü bellek ile derinlik aynıdır.³⁰ Ancak Shils’in de ifade ettiği gibi, bireycilere göre, “tam olarak kendi” olma demek, önceki kuşaklardan miras kalan bilginin, normların ve ideallerin yükünden kurtulmuş ya da onların gölgesinde olmayan kirletilmemiş bakir ben’de var olan şeyi keşfetme demektir. Geleneğin rasyonel eleştiri önündeki suskunluğu, onun konumunu zayıflattı. Geleneğin tahrifi, bireyselliğin çiçeklenmesinin yolunu açtı.³¹ Bu anlamda bireycilik, hatırlamanın ve derinliğin anlamını görmezden geldi. Hatta “Aydınlanma’nın başlıca yanılsamasının, toplumsal adetlerin oluşturduğu

²⁷ Žižek, Slavoj, “Against Human Right”, *New Left Review* 34, July-Aug. 2005, s.124

²⁸ a.g.m. s.127.

²⁹ Assmann, Jan, *Kültürel Bellek*, çev. Ayşe Tekin, 2001, Ayrıntı Yay., 118.

³⁰ Arendt, Hannah, “Otorite”, s. 130-131.

³¹ Shils, Edward, *Tradition*, Faber and Faber, London Boston, 1981, s. 11

dışsal “makine” ile aramıza kolayca mesafe koyabileceğimiz ve böylece iç düşünme mekânımızı lekesiz, âdetlerin dışsallığı tarafından lekelenmeden tutabileceğimiz şeklindeki fikirde yattığını söyleyebiliriz.”³² Bu fikir de kolaylıkla, geleneği, kültürü, değeri ve tikeli yok sayarak adeta kendinin aynası diyebileceğimiz büyük fikir ya da büyük akla demir atmıştır. Dolayısıyla da sadece kendini ve kendinin en genişletilmiş halini var saymaktadır. Bir başka ifadeyle tümel olanın varlığından söz edilir olmuştur. Elbette bunun zıddı da doğru olamaz. Yani “bağlamsallaştırıcı boyut olarak gelenek ve kültürü kabul edip, toplumu tözel bir ortak iyilik ufkunda kapatmaya çalışan”³³ görüş de evrenseli geri plana iterek tikeli öne çıkarmaya çalışır. Evrenseli bağı olmayan bir tikel de bir süre sonra tam bir statüko hüviyetine bürünecektir.

3. Sonuç

Psikanalistlerin moderniteyi çözümlemesinde yukarıda ifade edilen otorite kavramının geçirdiği anlam değişimini görmek mümkündür. Zira modernizm yazınlarının pek çoğu “sınırsız” bir benliğe duyulan inancı ve güveni dillendirirler. Her bireyin biricikliği düşünüldüğünde, elbette onun kendini ifşa etmesi bir ifade etme edimi anlamına gelirken, ‘Sınırsız’ benlik söz konusu olunca, benliğin her dışı vurumu bir ifade etme şekli olarak düşünülmeyecektir.³⁴ Çünkü dışı vurma ve ifşa etme arasındaki ilişki bize tikellik dairesini hatırlatır. Oysa tam bir totalleşme söz konusu olunca şu dikte karşısında evrensel görev eğilmek olacaktır: “Kanun, dışsallaştırılmış bir bilinç; bilinç ise, içselleştirilmiş bir kanundur. Adaletin kuralları, kanun ve bilincin karşılıklı etkileşimleriyle oluşturulur.”³⁵ Oysa adalet kendinde iyiyi ve gücü de barındırması gerekir. Kanun ve bilincin karşılıklı etkileşiminden oluşan adalette, iyi fikri, olsa olsa bilincin yetkinleşmesiyle müsavidir. Oysa iyi, bilince indirgenmeye karşı koyan bir özellik arz eder. Dahası, adalet ve iyi kendini en uygun bir şekilde doğal hayat içinde ifşa eder. Dolayısıyla modern siyaset arenasından doğal insan, “siyasal düzendeki çatışmaların hem öznesi hem de nesnesi halini alır.”³⁶

Ancak evrensellik ile modernizm arasındaki bağ çözümlenince, dolayısıyla evrenselliğin ve modernliğin otorite oluşu da gevşemeye başlamıştır. Bu çözümlenme, el çabukluğuyla devre dışı bırakılan tikelin

³² Žižek, Slavoj, *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, s. 96.

³³ Laclau, Ernesto, “Siyasetin Öznesi, Özne Siyaseti”, s. 38.

³⁴ Sennet, Richard, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, çev. S. Durak, A. Yılmaz, Ayrıntı Yay., 1996.s.48.

³⁵ Tillich, Paul, *Love, Power and Justice*, Oxford University Press, 1960, 80.

³⁶ Agamben, Giorgio, *Kutsal İnsan*, s.19.

kaybını hatırlattığı gibi, 'kimin otoritesi? hangi otorite sorusunun' sorulmasına kapı aralamıştır. Bir başka ifadeyle, söz konusu çözüme kaybedilenin fark edilmesine ve onun önemine işaret eder. Maliyeti büyük olmakla birlikte fark edilen hata, mevcut durumun değillesinden gidilerek telafi edilebilir miydi? Bu doğrusu matematiksel bir formül olarak verimli gibi gözükse de, iyi sonuçlar vereceğe benzemez. Çünkü bir birleşime giren öz, doğal olarak da bir başkalaşım yaşamıştır.

Acaba kaygılanıldığı için bastırılanın, tekrar geri dönmesi bir endişe teşkil edebilir mi? Derrida'nın hayalet bilimi teorisini hatırlarsak, hayaletler ölümlerden arta kalanlardır. Bunlar bir bakıma eski zamanların ve yaşamların yankısıdır. Hayalet, ölmüş olmakla birlikte, hala var olanlardır ve onlar geçmişin silinmişliği ile bugünün silinemezliği arasında süzülürler.³⁷ Otorite de modern dünyayı bu şekilde ziyaret etmek suretiyle, varlığını hissettirmektedir. Bu hayalet aslında modernizme, kendi geçmişinin tahrif edilmiş yansımalarını göstermektedir. Bu hayalet, insanın özgürce var olabilmesi için öldürülen Tanrı'nın yeniden doğumuna işaret etmektedir. Bu hayalet, Greklerin Zeus'unun veya İbrahimi geleneğin Tanrı'sının intikamını hatırlatmaktadır. Bir başka ifadeyle özgürlük ve bireyleşme adına tatile çıkarılan otoritenin, özgürlükten ziyade zorbalığı ve şiddeti getirdiğini ilan etmektedir.

Elbette özgürlük ve otorite ilişkisine farklı veçhelerden de bakılabilir. Nitekim R. Sennet, Dostoyevski'nin *Karamazof Kardeşleri*'ndeki Büyük Engizitör öyküsünü hatırlatarak, kimin otoritesi sorusunu sordurur: Kurban edilecek olan İsa'ya Engizitör her şeyi bir bir sayar. Onun konuşması sırasında Hz. İsa tek bir laf etmemiştir. Konuşmanın sonunda İsa, öne doğru eğilir ve Büyük Engizitör'ü öper. Engizitör duygulanır. Öne sürdüğü tüm görüşlere karşın hücrenin kapısını açar ve Hz. İsa'yı serbest bırakır. İsa da buna karşı çıkmaz. Hapishanenin kapısından çıkar ve yeryüzünde kaybolur. R. Sennet haklı olarak şu soruları sorar:³⁸ Kim kimi ikna etmiştir? Tanrı'nın sevgisi, baskının mantığını alt mı etmiştir? Yoksa, şeytan'ın sözcüsü sonunda Tanrı'nın gerçeklerle yüz yüze gelmesini mi sağlamıştır!

---

³⁷ Sayyid, S., *Fundamentalizm Korkusu*, s. 15-16.

³⁸ Sennet, Richard, *Otorite*, s. 201-202.